

МЕДІАЦІЯ У ЦИВІЛЬНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Берт Маан

Ремко ван Пі

Луїза Романадзе

Світлана Сергєєва

Юрій Сергєєв

вересень 2021

Ця публікація підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Проєкту ЄС «Право-Justice», який фінансується ЄС, і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу.

Берт Маан – суддя у відставці. Після роботи суддею (здебільшого у цивільних справах) у 1976-1992 роках, його призначили головою загального суду першої інстанції у м.Зволле. Згодом він працював суддею в апеляційному суді в Амстердамі до 2014 року. Як експерт п.Маан брав участь у численних міжнародно-правових проєктах в Центральній та Східній Європі (зокрема, часто був залучений до діяльності в Україні), а також за межами Європи. Він переважно працював над організацією та управлінням судами, а також проводив навчання з прав людини (зокрема, за статтею 6 ЄКПЛ, а також статтею 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ).

Ремко ван Рі – професор порівняльного цивільного процесу на юридичному факультеті Маастрихтського університету. Наразі він бере участь у проєкті Європейського інституту права та УНІДРУА, який спрямований на розробку Європейських правил цивільного процесу. У контексті цього проєкту визначають проблеми та кодифікують найбільш передовий європейський досвід цивільного та комерційного провадження. Професор ван Рі брав участь у багатьох проєктах Європейського Союзу та Ради Європи з питань правової реформи та правової допомоги в Європі та за її межами.

Луїза Романадзе, адвокат, медіатор (DAA), тренер, кандидат юридичних наук, доцент, Заслужений юрист України, Президент Української академії медіації, співзасновник та почесний член Національної асоціації медіаторів України, член Наглядової ради Асоціації сімейних медіаторів України. Співавтор законопроектів з медіації, Кодексу етики медіатора НАМУ, Основних засад навчання базовим навичкам медіатора, Зasad навчання базовим навичкам сімейної медіації, член робочої групи Міністерства юстиції України з підготовки пропозицій про ратифікацію Конвенції ООН про транскордонні угоди, досягнуті внаслідок медіації.

Світлана Сергєєва, адвокат з 13 -річним стажем, медіатор (DAA), Партнер та Голова Адвокатського об'єднання “Юридичне бюро Сергєєвих”, член Правління Асоціації правників України, Віце-президент ГС “Українська академія медіації”, Заступник Голови комітету з питань медіації Ради адвокатів Одеської області, член Сингапурської палати морського арбітражу (Singapore Chamber of Maritime Arbitration) та Німецької асоціації морського арбітражу (German Maritime Arbitration Association), член робочої групи з підготовки Закону України “Про медіацію” (рег. № 3665).

Юрій Сергєєв, адвокат з 23-річним стажем, кандидат юридичних наук, доцент, керуючий партнер Адвокатського об'єднання “Юридичне бюро Сергєєвих”, Голова Комітету з морського права Асоціації адвокатів України (ААУ), член Ради адвокатів Одеської області, експерт Міжнародної організації праці, член робочих груп, експертних рад органів виконавчої влади України з питань імплементації в національне законодавство та застосування норм міжнародного морського права, член Асоціації міжнародного права.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ.....	4
ВСТУП.....	5
A. Європейський досвід запровадження інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором	9
Б. Національна перспектива:	
I. Поточна ситуація щодо медіації та інших способів примирення	22
II. Мета та умови запровадження інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором.....	26
III. Категорії спорів за якими доцільно запровадити інформаційно-оціночні зустрічі з медіатором.....	31
IV. Загальні висновки та рекомендації.....	37
ДОДАТОК: результати всеукраїнського опитування щодо застосування медіації в цивільних та господарських спорах.....	40

СКОРОЧЕННЯ:

ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
СЕРЕJ	– Європейська комісія з питань ефективності правосуддя
СJEU	– Європейський суд справедливості
БПД	– Безоплатна правова допомога
ЄКПЛ	– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ВСС	– врегулювання спору за участю судді
ЦСССДМ	– Центр соціальних служб для сімей дітей та молоді
ССД	– Служба у справах дітей
АВС	– Альтернативне врегулювання спорів
ІОЗМ	– Інформаційно-оціночна зустріч з медіатором
ІЗАВС	– Інформаційна зустріч з питань альтернативного врегулювання спору
БВПД	– Безоплатна вторинна правова допомога

ВСТУП

Медіація довела свою ефективність як альтернативний спосіб врегулювання спорів в різних країнах світу та, зокрема, в Україні. В той же час звернення до медіації в Україні не носить масового характеру через низьку поінформованість населення про існування такої альтернативи судовому розгляду. Сучасний етап розвитку медіації вимагає проведення досліджень щодо підвищення рівня обізнаності населення про медіацію та формування довіри до цієї процедури. Аналіз кращих європейських практик підтверджує ефективність запровадження **обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіаторами**.

У зв'язку з цим, Проектом ЄС “Право-Justice” реалізовано експертну місію щодо дослідження застосування медіації у цивільних та господарських спорах. Мета дослідження – визначення категорій цивільних та господарських спорів, в яких застосування медіації є найбільш поширеним та/або доцільним.

Дослідження проводилось групою національних та міжнародних експертів Проекту ЄС “Право-Justice”:

- Луїза Романадзе, адвокат, медіатор, науковець;
- Світлана Сергєєва, адвокат, медіатор;
- Юрій Сергєєв, адвокат, науковець;
- Берт Маан, колишній голова суду та колишній суддя апеляційного суду Амстердаму (Нідерланди)
- Ремко ван Пі, професор європейської правової історії та порівняльного цивільного судочинства, Маастрихт (Нідерланди)

В рамках дослідження було здійснено всеукраїнське опитування з метою вивчення існуючої практики примирення сторін в господарських та цивільних спорах, а також з'ясування ставлення респондентів до запровадження обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором по окремих категоріях спорів.

В опитуванні взяли участь 406 респондентів – представників різних професій з усіх регіонів України:

Також, в рамках дослідження відбувались робочі зустрічі та індивідуальні інтерв'ю зі стейкхолдерами з представниками Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України, Координаційного центру з надання правової допомоги, представниками адвокатської та медіаторської спільноти.

Вагомий внесок у виокремлення категорій цивільних та господарських спорів для запровадження обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором було здійснено представниками судової влади під час засідань Міжрегіональної групи регіональних рад з питань реформи правосуддя (РРРП), що відбулися 23 липня 2021 р., а саме:

Білоконь Олена	Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду
Богатир Костянтин	Суддя Південно-західного апеляційного господарського суду
Бутирський Андрій	Суддя Господарського суду Чернівецької області
Волков Роман	Суддя Господарського суду Одеської області
Грабован Лілія	Суддя Господарського суду Одеської області
Грушицький Андрій	Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

Діброва Галина	Суддя-спікер Південно-західного апеляційного господарського суду, заступник голови ГО «Асоціація суддів господарських судів України», член Одеської регіональної ради з питань реформ правосуддя
Дришлюк Андрій	Заступник Голови Одеського Апеляційного суду міста Одеси
Кисельов Вадим	Суддя Суворовського районного суду міста Одеси
Коломієць Ганна	Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду
Крижний Олександр	Суддя Господарського суду Дніпропетровської області
Лічман Леонід	Голова Малиновського районного суду міста Одеси
Павлик Інна	Суддя Приморського районного суду міста Одеси
Павлевська Ганна	Керівник апарату Південно-західного апеляційного господарського суду
Панченко Олена	Суддя Авдіївського міського суду Донецької області
Плахтій Інна	Член Вищої Ради Правосуддя
Потапенко Андрій	Суддя Ржищевського міського суду Київської області
Принцевська Наталія	Суддя Південно-західного апеляційного господарського суду
Рога Наталія	Суддя Господарського суду Одеської області
Савицький Яків	Суддя Південно-західного апеляційного господарського суду
Сковородіна Олена	Суддя Господарського суду Донецької області
Фонова Олена	Суддя Господарського суду Луганської області
Швецова Лариса	Член Вищої Ради Правосуддя
Шумило Михайло	Заступник керівника департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду – начальник правового управління Касаційного цивільного суду

Це дослідження розширює та продовжує напрацювання експертів Проекту ЄС “Право-Justice” щодо застосування медіації в цивільній та господарській юрисдикції, які були здійснені в рамках Гар-аналізу щодо впровадження інституту медіації в Україні восени 2020 р.¹

Так, в Гар-аналізі було визначено, що цивільні правовідносини в силу своєї диспозитивності та різноманіття є найбільш сприятливими для застосування медіації. В той же час проблема полягає у тому, що більшість громадян не поінформовані про існування такої примирної процедури як медіація, тому, зазвичай, одразу звертаються до суду. Аналогічна ситуація спостерігається і в сфері господарських правовідносин – більшість суб’єктів господарювання не мають уявлення про існування такої альтернативи

¹ <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf>

судовому розгляду, як медіація. З метою виправлення цієї ситуації командою експертів у Gap-аналізі у якості однієї із рекомендацій було запропоновано дослідження та визначення окремих категорій спорів цивільного судочинства, за якими медіація є пріоритетним способом вирішення спорів та визначення категорій, які рекомендовані для обов'язкової інформаційної сесії з медіації. Таким чином, вказане дослідження є рухом в напрямку подолання прогалин, окреслених в GAP-аналізі щодо впровадження інституту медіації в Україні.

Наступним кроком, має стати розробка механізму забезпечення доступу до обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей (суди, БПД, соціальні служби, медіатори), а також розробка проектів відповідних нормативно-правових актів, пропозицій до змін у нормативно-правові акти.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД З ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОЦІНОЧНИХ ЗУСТРІЧЕЙ З МЕДІАТОРОМ

Стислий огляд

У жодній країні Європи учасники конфлікту не зобов'язані вирішувати свої цивільні або господарські спори шляхом застосування медіації або будь-якого іншого засобу альтернативного вирішення спорів. Врегулювання спору через медіацію є повністю *добровільним* також і у світлі основного права доступу до суду (ст. 6 ЄКПЛ).

Разом з тим, існує багато систем, де медіація, а точніше **інформаційно-оціночна зустріч з медіатором² (ІОЗМ)** виступає **обов'язковою передумовою (*conditio sine qua non*) для ініціювання судового провадження чи розгляду справи по суті**. Такі зустрічі не є медіацією як такою, вони мають на меті попереднє інформування та оцінку доцільності застосування медіації, надання інформації про медіацію та інші види АВС.

Інформаційно-оціночна зустріч з медіатором може бути розпочата **до** або **після** початку судового розгляду. Після початку судового розгляду суди повинні відкласти розгляд справи на певний період, якщо є підстави вважати, що врегулювання може допомогти сторонам вирішити спір альтернативним шляхом. Більшість судів Європи мають такі повноваження, оскільки спроби врегулювання відповідають першочерговому обов'язку судів *сприяти врегулюванню справи протягом усього перебігу провадження*.

Зі зрозумілих причин, найкращим шляхом врегулювання конфлікту є спроби медіації *до* початку судового розгляду. Уникнення судового розгляду є економічно вигідним і запобігає обтяженню судів надмірною кількістю справ. Крім того, медіація до початку судового розгляду означає, що стосунки між сторонами спору все ще залишаються хорошими, що збільшує шанси на мирову угоду. Натомість, судовий розгляд, як правило, веде до погіршення відносин через його змагальний характер. Тому це може стати на заваді врегулюванню.

Підтвердженням відвідування ІОЗМ є, як правило, свідоцтво або запис про спробу медіації, підписаний медіатором та сторонами спору. У деяких країнах позивач у своїй позовній заяві повинен вказувати про спроби медіації. Підтвердження спроб медіації також є актуальним у світлі обчислення строків позовної давності, яке слід зупинити, коли починаються спроби медіації.

---

² з англійської *Mediation Information and Assessment Meeting*

Здебільшого осіб спрямовують на ІОЗМ в суді або через інформацію на веб-сайті суду. У Нідерландах ситуація наразі дещо відрізняється: в кожному суді є особа, яка спрямовує зацікавлені сторони до медіації. Завдяки інформації доступній на офіційних веб-сайтах судової влади чи асоціацій медіаторів сторони досить легко можуть знайти медіаторів за своїм вибором, часто на них міститься і інформація про сфери діяльності та спеціалізацію медіаторів. Медіація організовується по-різному, іноді децентралізовано, через приватні компанії чи об'єднання, іноді медіацію організовує держава. Винагороду медіаторів зазвичай сплачують сторони, в деяких країнах публікуються тарифи (Англія та Уельс, Італія), але в деяких сферах медіація може надаватися і в рамках безоплатної правової допомоги (Англія, Бельгія, Нідерланди).

У різних європейських країнах робилися спроби розширити використання медіації та інших видів АВС. Іноді це було зроблено з метою вирішення проблеми надмірного навантаження на судову систему, як наприклад в Італії, і в такій ситуації перелік спорів, де медіація (у контексті ІОЗМ) – обов'язкова, є довгим. В інших країнах вважається, що певні види спорів підходять для обов'язкової медіації через їхні характерні особливості, наприклад, в Англії та Уельсі. У такій ситуації перелік категорій справ зазвичай є коротким і часто обмежується сімейними справами. Однак можна стверджувати, що (принаймні потенційно) обов'язкова медіація підходить для багатьох видів спорів, окрім випадків, коли сторони не можуть вільно розпоряджатися відповідними правами (наприклад, розлучення в більшості країн не може бути реалізовано за допомогою медіації, оскільки при розлученні вимагається рішення суду).

Окрім того ІОЗМ, можна розглядати як захід з підвищення обізнаності сторін про альтернативні засоби вирішення спорів та вивчення можливостей медіації. Запроваджуючи ІОЗМ більшість європейських країн мали на меті популяризувати використання АВС, в силу того, що учасники конфлікту часто не обізнані про переваги альтернативного вирішення спорів.

Нижче описано роль та законодавчу базу для ІОЗМ у країні походження – Англії та Уельсі, а також розглянуті порівнювані ініціативи в деяких інших країнах-членах ЄС (наприклад, коли подібні зустрічі не є обов'язковими). В силу того, що наразі в Україні відбувається багато заходів, спрямованих на посилення та вдосконалення ролі та застосування медіації – часто присудової або пов'язаної з судом, у цьому контексті стане в нагоді додаткова інформація, щоб забезпечити відповідність європейським стандартам.

Англія та Уельс

Один з провідних та шановних правників Великобританії, лорд Філіпс, колишній голова Верховного суду Великобританії, якось сказав: «Це божевілля – витратити значні кошти на розгляд справ у судах...., не зробивши рішучої спроби укласти мирову угоду. Думку, що є лише одне справедливе рішення у кожному спорі, яке може винести лише суд, я вважаю ілюзорною».

Хоча в Англії та Уельсі ІОЗМ використовуються лише у сімейних спорах, перш за все слід зазначити, що в так званому «Практичному керівництві з поведінки до звернення до суду» потенційні позивачі заохочуються інформувати потенційного відповідача про найбільш прийнятний засіб (якщо такий є) альтернативного вирішення спорів, включаючи

медіацію. Потенційний відповідач має заявити, чи погоджується він із пропозиціями потенційного позивача щодо альтернативного вирішення спорів, а якщо ні, то пояснити, чому ні, та запропонувати інший вид альтернативного вирішення спорів (або зазначити, чому жоден з них не є доцільним).

Якщо позов буде розглянуто, суд може вимагати від обох сторін документально підтвердити виконання зобов'язань у частині попередніх дій. Суд може накласти санкції за їх порушення. Це включає в себе винесення рішення про оплату витрат або частини витрат іншої сторони стороною, яка програла суд.

Також, на адвоката покладається обов'язок рекомендувати своїм клієнтам альтернативне вирішення спорів (включаючи медіацію) та роз'яснити необхідність намагатися врегулювати спір, доступні варіанти, та ймовірність накладання грошових санкцій у разі відмови від врегулювання спору.

A. Сімейні спори

В Англії та Уельсі ІОЗМ є обов'язковою, лише якщо сторона бажає звернутися до суду щодо питань, пов'язаних із опікою над дітьми та розподілу майна після розлучення. Для таких справ існує законодавча вимога відвідати інформаційно-оціночну зустріч з медіатором. Очікується, що другий з подружжя також відвідує подібну зустріч. Зазвичай подружжя відвідують такі зустрічі окремо

ІОЗМ – це перша зустріч із спеціально підготовленим сімейним медіатором, яка покликана прояснити, чи можуть поставлені питання бути вирішені *без звернення до суду* (тому медіація є не єдиним засобом АВС, яке обговорюється під час ІОЗМ). Медіатор надає стороні або сторонам інформацію про варіанти вирішення спору в позасудовому порядку, зокрема, через медіацію, та обговорює зі сторонами переваги та недоліки такого підходу. Зустріч є конфіденційною. ІОЗМ проводиться в офісі медіатора або в іншому місці, яке узгоджується сторонами та медіатором і триває близько години. ІОЗМ також можна проводитися онлайн. Наприкінці зустрічі, медіатор повідомляє сторін чи можна застосовувати медіацію у їх питанні. Відтак, сторони зможуть прийняти рішення про подальшу медіацію, або подумати про інші АВС чи звернутися до суду.

Отже, в Англії та Уельсі **ІОЗМ** є *обов'язковою* перед зверненням до суду з розгляду *сімейних справ*. Така вимога *не застосовується у виняткових випадках*, таких як:

- Домашнє насильство;
- Питання захисту дітей;
- Терміновість справи;
- Попереднє відвідування зустрічей для позасудового вирішення спорів протягом останніх чотирьох місяців;
- Нечесність та не розкриття інформації (розкриття інформації можна визначити як надання переліку документів, які що мають значення для вирішення відповідного питання);
- Сторона зв'язалася щонайменше з 3 медіаторами (або з усіма, якщо їх менше трьох) у радіусі 15 миль від свого місця проживання, і жоден із них не був доступний для ІОЗМ протягом наступних 15 робочих днів.

Якщо після ІОЗМ сторони домовилися про спробу медіації. У цьому випадку вони призначають зустріч для проведення першої сесії медіації. Однак, якщо сторони вирішують не вдаватися до медіації, медіатор підписує відповідну судову форму, щоб показати, що сторона чи сторони розглядали можливість звернення до медіації. Цей документ необхідний для відкриття судового провадження.

Механізми організації доступу до ІОЗМ та вартість

Для населення Великобританії доступ до медіації, організований переважно у приватний спосіб. Тому медіаторів можна знайти за допомогою різних приватних реєстрів, наприклад, Ради з питань медіації у цивільних справах³, Ради з питань медіації у сімейних справах⁴.

Сторони, які мають право на отримання безоплатної правової допомоги, можуть відвідувати ІОЗМ *безкоштовно*. Медіатор повідомить про це відповідну сторону. Сторони, які не мають права на отримання безоплатної правової допомоги, повинні будуть заплатити за ІОЗМ. Ціну визначає медіатор. Наразі середня ціна становить 120 британських фунтів (приблизно 4500 гривень) з особи.

В. Спори із грошовими вимогами

У випадку, коли особа хоче подати позов про стягнення грошових вимог, з поміж основної інформації, яку вона побачить на веб-сайті судової системи (як наприклад «як подати позов»)⁵ буде інформація:

Послуги медіації можуть бути швидші та дешевші, ніж звернення до суду. Медіація – це коли неупереджена особа допомагає обом сторонам досягти угоди.

У настановах по вирішенню грошового спору шляхом медіації⁶ зазначається, що послуга з медіації для вирішення грошового спору є *безкоштовною* та за її допомогою можливо вирішувати грошові спори без судового засідання. Для цього залучається підготовлений нейтральний медіатор із Служби судів і трибуналів Її Величності.

Медіація у грошових справах пропонується, якщо:

- усі залучені сторони на неї погоджуються
- сума позову у справі становить до 10 000 фунтів стерлінгів
- особа вже подала або отримала позов.

Справи, в яких зазвичай буде корисна медіація, включають:

- штрафи за паркування
- здійснення покупок в Інтернеті
- будівельні роботи
- неоплачені рахунки-фактури витрати на худобу або домашніх тварин.

³ <https://civilmediation.org/mediator-search>

⁴ <https://www.familymediationcouncil.org.uk/fmc-register-search/Contact>

⁵ <https://www.gov.uk/make-court-claim-for-money>

⁶ <https://www.gov.uk/guidance/small-claims-mediation-service>

Якщо суддя розглядає справу щодо грошових вимог, він може направити її на медіацію. Після того, як обидві сторони погодилися на медіацію, їм буде повідомлено дату та час зустрічі в телефонному режимі. Зустріч триватиме до однієї години.

Кожен надавач послуг медіації вирішує, чи буде сеанс проводити медіацію особисто або по телефону/відео, хоча існує припущення, що медіація тривалістю до 2х годин або менше буде здійснюватися по телефону/відео.

Що стосується вартості послуги, то як зазначалося вище, медіація у справах до 10 000 фунтів стерлінгів надається на безкоштовній основі та проводиться по телефону чи відео зв'язку.

Разом з тим, щоб надати учасникам спору вартістю менше 50000 фунтів стерлінгів за розумною можливістю найняти медіатора ставкою, деякі окремі медіатори та провайдери застосовують *схему медіації з фіксованою платою*. Нижче наведено плату за цю послугу на прикладі Ради з питань медіації у цивільних справах.⁷

<i>Заявлена до стягнення сума</i>	<i>Вартість для однієї сторони</i>	<i>Тривалість сесії</i>
<i>5 000 фунтів стерлінгів або менше</i>	<i>75 фунтів стерлінгів + ПДВ</i>	<i>1 година – лише медіація по телефону/ по відеозв'язку</i>
<i>5 000 фунтів стерлінгів або менше</i>	<i>125 фунтів стерлінгів + ПДВ</i>	<i>2 години – медіація по телефону/по відеозв'язку</i>
<i>5 000 – 15 000 фунтів стерлінгів</i>	<i>320 фунтів стерлінгів + ПДВ</i>	<i>3 години</i>
<i>15 000 – 50 000 фунтів стерлінгів</i>	<i>445 фунтів стерлінгів + ПДВ</i>	<i>4 години</i>

Обсяг повноважень судді щодо направлення сторін на обов'язкові інформаційно-оціночні зустрічі з питань медіації

Суддя консультує сторін усно під час слухання або письмово. Якщо сторони погоджуються на медіацію, суддя відкладає слухання та зупиняє провадження, щоб надати реальний шанс сторонам врегулювати спір через медіацію.

➤ ➤ ➤ ІТАЛІЯ

В Італії у 2013 році обов'язкова медіація була запроваджена вдруге на підставі Указу 69/13 про невідкладні заходи з відновлення економіки. Як впливає з назви цього Указу, її було запроваджено в інтересах італійської економіки, а саме з метою зменшення навантаження на суди. В Італії питання доступу до правосуддя було і продовжує залишатися під загрозою.

В Італії обов'язкову медіацію має проводити один з надавачів послуг альтернативного вирішення спорів, акредитованих Міністерством юстиції Італії. Сторони приймають участь у обов'язковій медіації за участю адвоката.

⁷ <https://civilmediation.org/fixed-fee-scheme/>

Обов'язкова сесія з медіації має бути проведена протягом 30 днів з моменту подання запиту про медіацію. Під час інформаційної сесії медіатор, сторони та їхні адвокати повинні розглянути, чи можливе застосування медіації для вирішення спору. Якщо сторони вирішили не продовжувати медіацію після обов'язкової сесії, вони можуть розпочати судове провадження. У цьому випадку сторони не повинні оплачувати послуги медіатора, окрім початкових внесків (40 євро плюс ПДВ, тобто приблизно 1350 гривень).

Якщо сторони вирішили розпочати медіацію, це можна зробити одразу на першому сеансі медіації або пізніше. Виділяють дві різні можливості:

- якщо угоду за результатами медіації досягнуто, медіатор складає протокол, що містить угоду, який має бути підписаний сторонами, їхніми адвокатами та медіатором. Цей документ безпосередньо підлягає виконанню;
- якщо домовленості не досягнуто, медіатор подає необов'язкову пропозицію щодо можливого вирішення спору. Сторони можуть прийняти або відхилити цю пропозицію. Якщо сторона відмовляється, спроба медіації вважається невдалою і може бути подано позов до суду. Однак, якщо в подальшому рішення суду буде ідентичне пропозиції медіатора, це може вплинути на розподіл судових витрат.

В силу завантаженості цивільних судів, в Італії обов'язкова медіація вважається доцільною для всіх *цивільно-правових спорів про права та обов'язки, якими сторони можуть вільно розпоряджатися.*

Перша інформаційна зустріч із медіатором є обов'язковим кроком перед тим, як розпочати судовий процес у цивільних та господарських спорах щодо таких питань:

- Відносини орендодавця та орендаря
- Добровільне об'єднання власників житла
- Спільна власність на землю
- Речові права
- Розподіл майна
- Спадкове правонаступництво
- Сімейні угоди
- Позики
- Оренда
- Шкода, пов'язана з медичною відповідальністю та відповідальністю у сфері охорони здоров'я
- Наклеп у пресі або інших засобах реклами
- Страхування
- Банківські контракти
- Фінансові договори
- Суперечки з сусідами
- Трасти та нерухомість
- Сімейний бізнес.

Починаючи з 2020 року спори за договорами не можуть бути передані до суду, якщо сторони раніше не намагалися досягти домовленості в рамках процедури позасудової

медіації, за умови, що боржник, який не виконує зобов'язання, може довести, що його поведінка була виправданою через дотримання правил захисту здоров'я та безпеки, запроваджених для профілактики та боротьби з інфекціями (Covid).

Якщо справа передається до суду без участі сторін у обов'язковій медіації, суддя зупиняє розгляд справи та наказує позивачу розпочати процедуру медіації. Невиконання наказу має ті самі наслідки, що і при подачі позову без проведення сесії медіації.

Участь у обов'язковій медіації або неявка сторони або сторін на обов'язкову медіацію буде відображена в документі, який підписується медіатором та стороною/сторонами, яка/-і була/-и присутні на інформаційній сесії та її/їх адвокатами.

Невиправдана неявка сторони на обов'язкову медіацію стане причиною негативних висновків у наступних судових провадженнях на підставі статті 116 (2) Цивільного процесуального кодексу Італії. Крім того, законодавство передбачає, що сторона, яка не з'явилася, буде зобов'язана виплатити державі суму, що дорівнює сумі, яку сторона має сплатити державі для участі у судовому провадженні.

Статистика

В Італії використання медіації у цивільних та господарських справах зросло через те, що адвокати стали більш позитивно ставляться до медіації. Міністерство юстиції Італії регулярно публікує статистичні дані щодо медіації у цивільних та господарських справах.

Дані за 2020 рік є такими:

У цілому 28,7% проведених медіацій були успішними. У 46,7% випадків було врегульовано спір за допомогою медіації після проведення першої ІОЗМ. Ця цифра відрізняється залежно від типу справи і становить такі відсотки щодо:

- страхування: 67%;
- речові права (майно): 58%;
- сімейні угоди: 57%;
- оренда: 49%;
- розподіл майна: 45%;
- ОСББ: 37%;
- фінансові угоди: 27%;
- банківські контракти: 20%.

Середня тривалість успішної медіації становила 175 днів.

Система відбору та винагороди медіатора для проведення обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з питань медіації

Уповноваженими є медіатори в регіоні, де розглядається судова справа. Сторони можуть обрати медіатора через офіційний реєстр.

За першу сесію з медіації визначається фіксована плата: 40 євро. Якщо сума позову у спорі перевищує 250 000 євро, ця плата становить 80 євро. Для подальших сесій діє

офіційний тариф, опублікований на веб-сайті Національної асоціації медіаторів⁸. Для вразливих категорій осіб, доступ до послуг адвоката та медіатора забезпечується через систему безоплатної правової допомоги.

Обсяг повноважень судді щодо направлення сторін на обов'язкові інформаційно-оціночні зустрічі з питань медіації

Судді в Італії дозволяється пропонувати сторонам рішення, яке вони можуть прийняти або відхилити. Судді також дозволяється наказувати сторонам розпочати процедуру медіації. На практиці, судді часто застосовують це комплексно: коли сторона чи сторони відхиляють пропозицію, суддя наказує застосувати медіацію.

➤ ➤ ➤ **НІМЕЧЧИНА**

У Німеччині ст. 15а EGZPO (Вступний закон до Цивільного процесуального кодексу Німеччини) дає федеральним землям свободу експериментувати щодо застосування медіації та інших видів АВС. Базова ідея полягає в тому, що федеральні землі наділені правом запроваджувати законодавчі механізми, які передбачають обов'язкові процедури АВС, участь в яких є обов'язковою передумовою судовому розгляду. Якщо позов подається до суду, але при цьому проігноровано обов'язкове АВС, суд має відхилити позов як передчасний. Федеральний законодавець спеціально надмірно не деталізував процедури для федеральних земель з метою заохочення різноманітних підходів.

Федеральний законодавець прийняв рішення обмежити сферу застосування ст. 15а EGZPO позовами, у яких суми, що є предметом спору, не перевищують 750 євро (приблизно 25 000 гривень), суперечками між сусідами, спорами про наклеп, коли наклеп, про який заявляють, не відбувся через засоби масової інформації, та спорами, що виникають відповідно до положень Загального закону про рівне поводження (AGG). При визначенні категорій справ керувалися бажанням звільнити суди від дрібних спорів.

У цивільних справах сторони повинні вказати у позовних заявах про те, чи намагалися вони використати позасудове врегулювання, наприклад, медіацію. Вони також повинні навести причини, якщо вони не розглядали варіант АВС. Якщо сторони не надають цю інформацію з власної ініціативи, суд може зобов'язати їх це зробити. Це зобов'язання було запроваджено для того, щоб змусити адвокатів обговорити варіант АВС зі своїми клієнтами.

Обов'язкова медіація призначається лише в деяких землях. Якщо таку обов'язкову медіацію не провели, позовна заява щодо такої справи буде визнана неприйнятною. У Баварії, Бранденбурзі, Гессені, Саарській землі та Шлезвіг-Гольштейні медіація обов'язкова у спорах на суму до 600–750 євро (дрібні справи). У Нижній Саксонії обов'язкова медіація застосовується лише у спорах щодо сусідства, наклепу та претензій відповідно до розділу 3 Загального закону про рівне поводження. У Саксонії-Анхальт використовується обов'язкова медіація у спорах між сусідами.

⁸ www.inmediar.it/tariffe-di-meditazione

➤ ➤ ➤ НОРВЕГІЯ

Медіація в сімейному праві Норвегії проводиться відповідно до Ekteskapsloven (Закон про шлюб) та Barnelova (Закон про дітей). Закон про шлюб сьогодні практично не відіграє значення на практиці, але Закон про дітей передбачає *обов'язкову вимогу проведення медіації у всіх правових спорах щодо опіки та піклування*. Ця вимога також застосовується при ухваленні рішення про поділ майна подружжя, коли є діти від шлюбу, які не досягли 16-річного віку. Крім того, для отримання від держави виплат допомоги на дитину, сторони також повинні погодитися на позасудову процедуру медіації. Вона покликана допомогти батькам мирно досягти рішення і, найбільш важливо, захистити інтереси та добробут дітей. Цю форму медіації часто проводять так звані *Familievernkontorene* (служби захисту сім'ї) або інші спеціально акредитовані медіатори.

З 2007 року в обов'язковому порядку потрібна лише зустріч тривалістю одну годину з метою спроби медіації, хоча цей час може бути продовжено ще на три години за умови, що це, ймовірно, може призвести до успішного результату. Якщо неможливо досягнути мирного рішення, справа передається до суду.

➤ ➤ ➤ ФРАНЦІЯ

У Франції, Закон від 18 листопада 2016 року про модернізацію правосуддя до вимог двадцять першого століття⁹ передбачає проведення експериментів із обов'язковою медіацією та іншими видами АВС у різних категоріях справ. Стаття 750-1 Цивільного процесуального кодексу містить *обов'язок проводити медіацію або використовувати інший вид АВС до початку судового провадження у справах, коли сума позову становить до 5000 євро (близько 170 000 гривень) або стосовно спорів між сусідами*.

Позивач, який зобов'язаний пройти обов'язковий АВС повинен виконати два кроки:

Крок 1: Перед тим, як розпочати провадження, потенційний позивач повинен використати певний вид АВС, включаючи медіацію. Якщо цього не буде зроблено, справа не може бути передана до суду. Однак, існує чотири винятки, коли це можна не робити:

- якщо хоча б одна зі сторін просить про затвердження судом попередньо досягнутої угоди;
- якщо АВС вимагається рішенням, яке позивач хоче оскаржити;
- якщо є поважна причина (наприклад, очевидна надзвичайна ситуація, обставини, що унеможливають спробу АВС або якщо є потреба в швидкому прийнятті рішення); або
- якщо суддя або адміністративний орган зобов'язаний відповідно до законодавства зробити попередню спробу примирення.

⁹ Доступний за посиланням <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000033418805/>

Крок 2: Заповнюючи позовну заяву, позивач має вказати кроки, вжиті для досягнення позасудового врегулювання.

Стаття 54 Цивільного процесуального кодексу Франції визначає згадку про спроби АВС, як обов'язкову вимогу. Якщо позивач цього не зробить, суд відмовляє у прийнятті позовної заяви.

Окрім того, відповідно до Закону від 8 лютого 1995 року, який регулює питання медіації, суд завжди може призначити кваліфікованого медіатора для вирішення спору, якщо сторони погоджуються з таким кроком. Коли сторони досягають згоди, суд може схвалити угоду. На веб-сайті Міністерства юстиції міститься детальна інформація про медіацію, список акредитованих сімейних медіаторів та їх асоціацій.

➤ ➤ ➤ **ІСПАНІЯ**

В Іспанії Закон про медіацію в цивільних і господарських справах № 5/2012 був прийнятий 6 липня 2012 року. Цим законом та Королівським указом №980/2013 ІОЗМ в Іспанії не були запроваджені. Разом з тим, з листопада 2020 року визначено *три види спорів, де ІОЗМ є обов'язковим на території Каталонії* (отже, не в усій Іспанії):

- справи, де сторони попередньо чітко домовились про застосування медіації;
- справи, пов'язані з опікою над неповнолітніми або інвалідами;
- справи, пов'язані з (іншими) сімейними питаннями, коли суддя наказує сторонам провести зустріч ІОЗМ.

Крім того, Закон дозволяє суддям у всіх видах цивільних та комерційних справ заохочувати сторони взяти участь в ІОЗМ, коли це вважається зручним або доцільним для розгляду справи. Суддя може навіть зупинити розгляд справи. У результаті деякі судді розглядають таке заохочення не просто як запрошення, але як (обов'язковий) наказ, яким на сторони покладається зобов'язання відвідати зустріч ІОЗМ. Ця позиція, однак, є позицією меншості в іспанській судовій системі. Іспанські судді, як правило, не використовують «запрошення до ІОЗМ», окрім як у сімейних спорах.

➤ ➤ ➤ **НІДЕРЛАНДИ**

На відміну від інших європейських країн, у Нідерландах медіація не регулюється на законодавчому рівні. Вже багато років Закон про медіацію перебуває на розгляді в парламенті. Разом з тим, в Нідерландах медіація ефективно організована через приватні організації, які самі ведуть реєстри медіаторів (в публічному доступі). Кожна з цих організацій веде свої реєстри, визначає доступ, стандарти освіти та підготовки, а також дисциплінарні процедури в рамках забезпечення контролю якості.

З офіційного веб-сайту судової системи Нідерландів¹⁰ очевидно, що медіація відіграє важливу роль як один із варіантів вирішення спорів. На цьому ресурсі населення може отримати всю необхідну інформацію про медіацію, включаючи інформацію про те, що

¹⁰ www.rechtspraak.nl

в кожному суді є працівник апарату суду з питань медіації, публікується ім'я та номер телефону цієї особи. Коли сторони особисто знаходяться в будівлі суду, вони можуть особисто звернутися до цієї посадової особи. Працівник апарату з питань медіації сприятиме у виборі медіатора (є списки медіаторів), і він/вона може встановити контакт для першої зустрічі.

Незважаючи на те, що у Нідерландах не існує закріпленого в законодавстві зобов'язання, що сторони справи повинні спробувати медіацію, у країні існує загальне усвідомлення того, що у *справах про розлучення, які стосуються неповнолітніх дітей*, суди повинні заохочувати батьків/подружжя до спроб застосувати медіацію. Нещодавнє опитування щодо медіації у справах про розлучення в Нідерландах показало, що у 2018 та 2019 роках суди істотно долучалися до вирішення спорів про розлучення лише у 5% від усіх справ. Натомість, у 34% подружжя вирішили спірні моменти самостійно (суд лише затверджував такі домовленості рішеннями про розлучення).

Досвід досудових обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з питань медіації

Наразі в Нідерландах немає таких сесій, передбачених законодавством. Медіація все ще є виключно добровільною. Однак мета вищезгаданого веб-сайту чимось подібна до ІОЗМ: клієнту пропонується механізм перевірки, чи медіація має сенс у її/його справі. Певною мірою така самоперевірка чимось схожа на результати ІОЗМ: поінформувати сторони про можливості медіації (інформація) та самим пересвідчитися (оцінка), чи можна застосувати медіацію.

Механізми організації доступу до таких зустрічей

Хоч в Нідерландах і немає ІОЗМ або обов'язкової медіації, все ж, *медіацію може ініціювати суд на найбільш ранній стадії провадження*. Це все одно добровільна медіація, але той факт, що саме суд бере ініціативу поінформувати сторони про варіант вирішення спору через медіацію, безумовно, впливає на використання цього механізму.

Система відбору та винагороди медіатора

Через Федерацію медіаторів Нідерландів кожна зацікавлена особа може звернутися до реєстру медіаторів у Нідерландах¹¹.

Щодо винагороди, то загальний підхід такий: сторони сплачують суму, яка узгоджуватиметься між медіатором та сторонами. Разом з тим, існують певні орієнтири. Багато медіаторів застосовують тариф 150 євро (без ПДВ) за годину. Однак фінансово незахищені особи можуть отримати доступ до медіації у справах про розлучення через *систему безоплатної правової допомоги*. В інших ситуаціях Рада з надання правової допомоги може надати фінансову підтримку особі для залучення медіатора.

---

¹¹ <https://mfregister.nl/consument/>

Обсяг повноважень судді щодо направлення сторін на ІОЗМ/ медіацію

Суддям у всіх видах справ, зокрема у господарських, цивільних (у тому числі сімейних спорах) дозволяється направляти сторін на медіацію на кожному етапі процедури: з самого раннього етапу у першій інстанції до завершення розгляду справ апеляційним судом. Це все ще добровільна медіація, що означає, що коли одна зі сторін не готова до медіації, суд продовжить судовий розгляд.

Коли медіація проходить успішно, сторони можуть повідомити суд про результат медіації, і зазвичай суд вирішує спір відповідно до досягнутої угоди. Але якщо спроба медіації виявилася невдалою, суд отримає інформацію щодо цього і продовжить розгляд справи з того моменту, коли відбулося зупинення.

➤ ➤ ➤ ГРЕЦІЯ

У Греції поняття «обов'язкової першої сесії з медіації» було запроваджено ст. 6 Закону № 4640/2019 «Медіація у цивільних та господарських спорах», яка передбачає, що «до передачі справи до суду відбуваються зустрічі сторін та медіатора». Цим, законодавець намагався прискорити судовий розгляд в Греції та запропонував досить швидкий спосіб виконання рішення, для осіб, які успішно братимуть участь у медіації.

Так, до початку розгляду позову в обов'язковому порядку має відбутися «перше сесія з медіації», на якій медіатор інформує сторони про характер процесу медіації. Якщо сторони домовляються про медіацію, вони укладають письмову угоду про проведення медіації. Законодавцем також покладається обов'язок на адвоката повідомити свого клієнта у письмовій формі про можливість врегулювання спору за допомогою медіатора та, а також про обов'язковий характер першої сесії з медіації, щодо справ, які визначені законом.

Не подання до суду а) доказів того, що сторони були поінформовані про медіацію та першу сесію з медіації, і б) доказів проведення першої сесії з медіації, буде мати наслідком те, що позов буде відхилено. Також, суд вправі накласти на особу, яка не з'явилася на першу обов'язкову сесію з медіації грошові санкції.

У Греції, перша сесія медіації є обов'язковою у спорах йдеться про питання, які знаходяться у розпорядженні сторін. А саме це:

- (а) Сімейні спори (за винятком відмінностей розлучення, анулювання шлюбу, визнання існування або не існування шлюбу та відмінності у відносинах між батьками та дітьми (батьківство, материнство тощо),
- (б) Спори, які підлягають звичайній процедурі розгляду суддею одноособово із сумою позову, що перевищує суму 30 000 євро
- (с) Спори в ситуаціях, коли в укладеному договорі є чинне положення про медіацію.

➤ ➤ ➤ ЕСТОНІЯ

Естонська асоціація медіаторів є центральним органом, що відповідає за регулювання професії медіатора.

Міністерство соціальних справ розвиває медіацію в сімейних справах як *соціальну послугу*. Медіація найчастіше використовується у *сфері сімейного права*, але її можна застосовувати для вирішення всіх видів цивільних спорів. В Естонському цивільно-процесуальному кодексі (ЦПК) зазначено, що суд вживає всіх можливих заходів для врегулювання справи або частини справи шляхом компромісу або в інший спосіб за домовленістю сторін, якщо це вважається розумним на думку суду. З цією метою суд може закликати до звернення до медіатора. Сторони можуть вільно обирати медіаторів.

Витрати на медіацію *договірні*, і медіатори можуть вільно визначати плату за свої послуги з примирення. Оплата здійснюється за домовленістю між медіатором та сторонами. Витрати на медіацію розподіляються між сторонами порівну.

Якщо суд вважає за необхідне залучити медіатора для вирішення спору, малозабезпечені сторони можуть вимагати надання державної допомоги для покриття витрат. Особи можуть звернутися до місцевих органів влади за фінансовою підтримкою. Наприклад, місто Таллінн надає безкоштовні послуги з медіації для малозабезпечених сторін.

ПОТОЧНА СИТУАЦІЯ ЩОДО МЕДІАЦІЇ ТА ІНШИХ СПОСОБІВ ПРИМИРЕННЯ

Сьогодні в Україні створено умови для існування різних альтернативних способів врегулювання спорів. Деякі з них певною мірою врегульовано на законодавчому рівні (арбітраж, третейське судочинство, врегулювання спору за участю судді, медіація), деякі існують без правового врегулювання (переговори, консиліація тощо).

Наявність в державі різноманітних альтернативних способів врегулювання спорів є запорукою забезпечення доступу до правосуддя. В цьому контексті важливим є сприяння поширенню примирних способів врегулювання спорів. Примирні процедури відіграють важливу роль у суспільстві як найбільш оптимальний спосіб вирішення конфліктів та спорів, адже такі процедури спрямовані перш за все на усунення причин конфліктів та спорів, а також на забезпечення подальших мирних та конструктивних відносин сторін спору.

Процесуальне законодавство України є дуже сприятливим до примирення. Так, сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення (ч. 7 ст. 49 ЦПК України, ч. 7 ст. 46 ГПК України); під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін (ч. 5 ст. 211 ЦПК України, ч. 7 ст. 196 ГПК України); передбачено певне стимулювання до примирення у вигляді можливості повернення 50 % судового збору (ч.1, 2 ст. 142 ЦПК України, ч.1, 2 ст. 142 ГПК України). В той же час, поки в Україні не сформована культура мирного врегулювання спорів існує досить багато спорів, що могли би бути вирішені сторонами спору мирно, а вирішуються натомість в судовому порядку.

Найбільш поширеними способами примирення в Україні є переговори (вони не регулюються законодавством, тож не є предметом цього дослідження), процедура врегулювання спору за участі судді та медіація. До речі, останні дві процедури по суті є різновидом переговорів, що відбуваються за участі нейтрального та незалежного посередника – судді чи медіатора відповідно. При цьому слід пам'ятати, що процедура врегулювання спору за участю судді не є «судовою медіацією», хоча подібне хибне сприйняття є досить поширеним навіть серед суддів та адвокатів. Важлива відмінна

особливість медіації полягає в структурованості переговорів, що складаються з певної послідовності стадій (етапів), по яких медіатор має провести сторони спору.

ПРОЦЕДУРА ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ	ПРОЦЕДУРА МЕДІАЦІЇ
Різновид переговорів, що відбуваються за участю судді, який спрямовує проведення процедури для досягнення сторонами примирення.	Різновид переговорів, що відбуваються за участю медіатора – спеціально підготовленого посередника, який допомагає сторонам налагодити комунікацію, зменшити емоційне напруження, зрозуміти інтереси і потреби один одного та знайти взаємоприйнятне рішення. Медіатор не приймає рішень та не надає порад щодо суті спору. Медіація базується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.
ВІДМІННІСТЬ МЕДІАЦІЇ ВІД ПРОЦЕДУРИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ	
Може проводитись виключно в рамках відкритого судового провадження.	Може проводитись як до звернення <u>до суду</u> , так і за наявності відкритого судового провадження.
Проводиться до початку розгляду справи по суті.	Може бути проведена на будь-якій стадії судового процесу (в тому числі навіть на стадії виконання судового рішення)
Тривалість процедури обмежена 30 днями .	Тривалість визначається сторонами та залежить від їх готовності шукати взаємоприйнятне рішення.
Повторне звернення до процедури неможливо.	Можливість повторного звернення не обмежується.

Нова та інноваційна для України примирна процедура врегулювання спору за участі судді з'явилася в процесуальних кодексах в 2017 році. Сьогодні вже можна говорити про підведення певних підсумків щодо результатів та досягнення мети запровадження цієї примирної процедури. З аналізу звітів судів перших інстанцій про розгляд справ у порядку цивільного та господарського судочинства за 2020 р. стає очевидним, що процедура ВСС не користується попитом у сторін судового провадження:

- ✓ у господарській юрисдикції з 62 984 відкритих проваджень, лише у 30 провадженнях було розпочато процедуру ВСС (з них у 7 справах сторонам вдалося досягти примирення під час такої процедури);
- ✓ у цивільному судочинстві з 451 244 відкритих проваджень, лише у 77 провадженнях було розпочато процедуру ВСС (з них у 22 справах сторонам вдалося досягти примирення під час такої процедури).

Щодо масштабів розглянутих справ у рамках позовного провадження обох юрисдикцій, такі кількісні показники звернення до процедури ВСС є мізерними. Однак, з точки зору сторін судового провадження, яким за допомогою судді вдалося досягти примирення – наявність такої процесуальної можливості є дуже вагомою.

На думку суддів господарської та цивільної юрисдикції **низька популярність процедури ВСС зумовлена кількома факторами** – недосконалістю правового регулювання (процедуру може бути використано з метою зміни судді); відсутністю необхідної підготовки у більшості суддів; низькою проінформованістю сторін спору та їх представників щодо сутності процедури, а також низькою схильністю населення та суб'єктів господарювання до примирення, низькою договороспроможністю та, взагалі, відсутністю культури вирішувати спори та конфлікти через примирення та досягнення домовленостей.

На відміну від процедури ВСС – медіація є більш затребуваною, в тому числі завдяки просвітницькій роботі та різноманітним проектам з надання безкоштовної (pro bono) послуги медіації при судах, на базі системи БПД, у ЦСССДМ, ССД тощо, що реалізуються медіаторами в різних регіонах України. Однак, у порівнянні з загальною кількістю спорів, що потрапляють до суду, примирення шляхом медіації також відбувається дуже рідко.

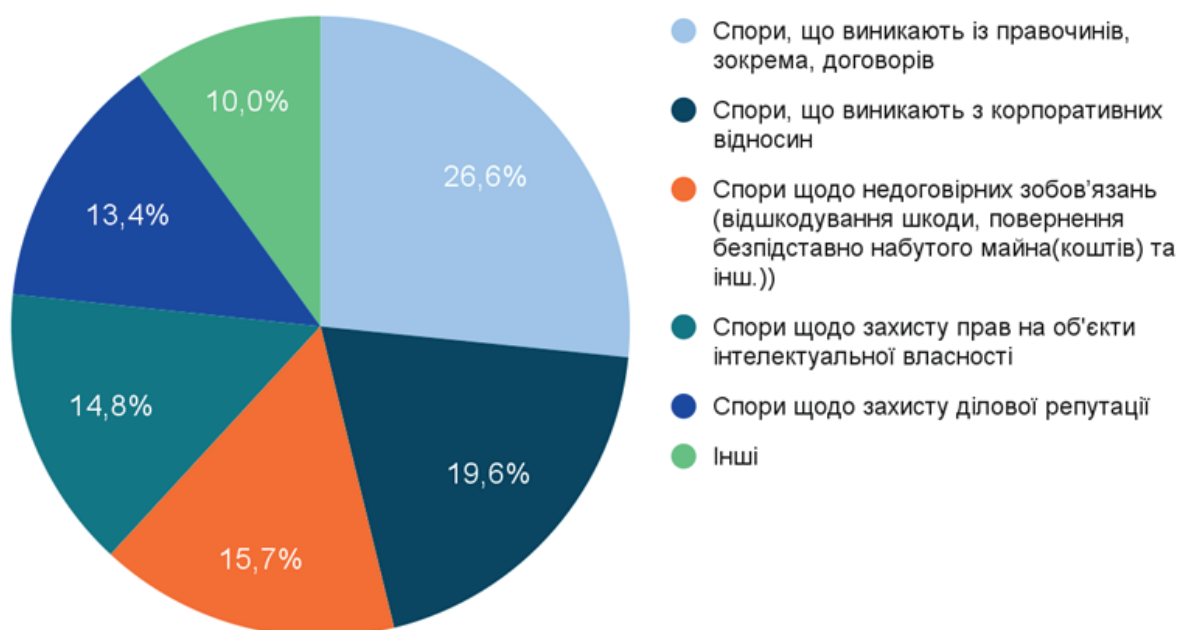
На сьогодні, не існує офіційної статистики примирення, оскільки річні форми звітів щодо здійснення правосуддя, затверджені Наказом Державної судової адміністрації України від 23 червня 2018 року №325, не містять показників щодо примирення (за виключенням кількісних показників щодо процедури врегулювання спору за участю судді у Довідках). Виходячи з власного досвіду експертів, а також базуючись на результатах проведених консультацій та обговорень, можна говорити, що **сьогодні примирення відбувається не надто часто, при цьому найбільша його кількість припадає на наступні категорії спорів:**

Цивільна юрисдикція	Господарська юрисдикція
Спори, що виникають із сімейних відносин	Спори, що виникають із правочинів, зокрема, договорів
Спори про недоговірні зобов'язання (відшкодування шкоди, повернення безпідставно набутого майна (коштів) та інші)	Спори щодо захисту ділової репутації
Спори про спадкування	Спори, щодо недоговірних зобов'язань (відшкодування шкоди, повернення безпідставно набутого майна(коштів) та ін.))
Спори, що виникають із трудових правовідносин	Спори, що виникають з корпоративних відносин
Спори про захист немайнових прав фізичних осіб	Спори щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності
Спори щодо прав інтелектуальної власності	

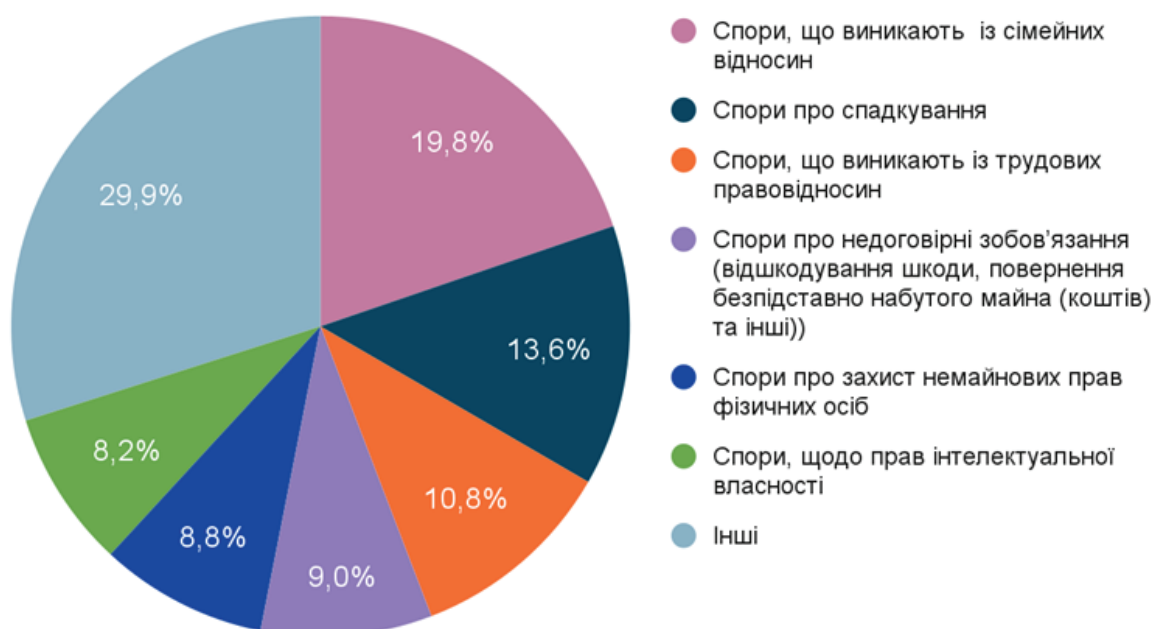

Результати проведеного опитування теж підтверджують поширеність примирення у вказаних категоріях цивільних та господарських спорів:

Господарські спори

Цивільні спори

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в Україні поступово набувають поширення дві примирні процедури, що передбачені українським законодавством, – процедура врегулювання спору за участю судді та медіація. При цьому їх правове регулювання потребує певного удосконалення. Кожна з цих процедур має свої переваги, і цінним є те, що сторони спору мають можливість вибору. При цьому, зазвичай сторони спору не обізнані про існування такого можливого вибору альтернатив судовому розгляду, не розуміють особливостей та переваг примирних процедур, та, відповідно, не звертаються до них. В цьому контексті, ефективним є досвід європейських країн, які посилюють **підвищення поінформованості про медіацію шляхом запровадження обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором та іншими подібними способами.**

II . МЕТА ТА УМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОЦІНОЧНИХ ЗУСТРІЧЕЙ З МЕДІАТОРОМ

Переваги позасудових форм врегулювання спорів не викликають сумнівів. Звернення до медіації має позитивний вплив не лише на учасників спору, але і на функціонування судової системи. Але, як вже зазначалось вище, зазвичай сторони спору не здогадуються про існування такої альтернативи судовому розгляду як медіація, що обумовлює дуже низький запит на її проведення.

Медіація в Україні існує понад 25 років і всі ці роки медіатори докладають величезних зусиль по наповненню простору інформацією про медіацію, сприяють її популяризації, проводять різноманітні просвітницькі заходи. Це, безумовно, дає свої результати, але вони не є відчутними у масштабах всієї країни.

Це дослідження базується на аналізі позитивного досвіду європейських країн в напрямку підвищення запиту на медіацію завдяки різним заходам стимулювання з боку держави.

Завдяки наведеному в цьому звіті дослідженню міжнародних експертів Берта Маана та Ремка ван Пі у багатьох європейських країнах можна прослідкувати еволюцію підходів до медіації від абсолютної добровільності до певного ступеня обов'язковості. На певному етапі розвиток медіації, попри весь потенціал процедури та переваги, відбувається дуже повільними темпами, держави усвідомлюють необхідність запровадження заходів стимулювання сторін спорів до отримання інформації про медіацію та/або до участі у медіації. В цьому контексті свою ефективність довів **підхід щодо запровадження обов'язкових зустрічей з питань медіації, що передують судовому розгляду і все більше європейських країн закріплюють його у законодавстві.**

У 2019 році CEPEJ в Європейському довіднику із законодавства про медіацію (European Handbook for Mediation Lawmaking) проаналізувала існуючі підходи до питання ініціації

медіації та визначила, що вона може бути розпочата як добровільно, так і шляхом обов'язкового направлення на спробу медіації. Перший спосіб є найпоширенішим і його можна знайти в кожній юрисдикції. **Добровільна ініціація медіації** може мати три основні форми:

- медіаційне застереження;
- ініціювання однією або обома сторонами;
- рекомендація посадової особи.

Усі ці моделі добровільної ініціації можуть функціонувати разом і, отже, їх слід дозволити та надалі заохочувати.

Обов'язкове направлення на першу сесію медіації або першу зустріч з медіатором також набирає обертів, оскільки це запроваджується як додатковий засіб для стимулювання сторін до медіації у дедалі більшій кількості країн. Азербайджан, Чехія, Франція, Італія, Литва, Польща, Сербія, Словенія, Іспанія, Туреччина вже запровадили обов'язкове направлення на першу сесію медіації в тій чи іншій формі на національному рівні.

*Важливо ще раз наголосити, що **обов'язкова перша зустріч з медіатором не є порушенням фундаментального принципу медіації – добровільності**. Обов'язковим є лише перший контакт з медіатором під час якого відбувається обмін інформацією, при цьому за кожною зі сторін зберігається право відмовитися від участі в медіації або вийти з медіації у будь-який момент. Вся інформація, отримана медіатором під час таких зустрічей є конфіденційною.*

Проаналізуємо існуючі в Україні способи ініціації медіації, виходячи з наведеної класифікації CEPEJ:

ІНІЦІАЦІЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ				
Добровільна основа			Обов'язкова основа	
ініціювання однією або обома сторонами	рекомендація посадової особи	медіаційне застереження	обов'язкові інформаційно-оціночні зустрічі з медіатором	направлення суддею на медіацію
існує та є основним способом ініціації.	існує в окремих регіонах та органах в рамках надання медіації як соціальної послуги та у рамках різноманітних проектів, що реалізуються за участю громадських організацій (ЦСССДМ, ССД, пілотні суди, тощо)	існує, але випадки включення медіаційного застереження у договори є поодинокими. Процесуальне законодавство не містить підстави для залишення позову без розгляду у разі не виконаної домовленості сторін про вирішення спору шляхом медіації (на відміну від міжнародного комерційного арбітражу та третейського суду)	не існує	не існує

Вважаємо, що **наступним кроком** після прийняття рамкового закону про медіацію, (наразі у Верховній Раді України підготовлений до другого читання проект № 3504 від 19.05.2020 р.), **має стати запровадження обов’язкових стимулюючих заходів, щодо отримання інформації про медіацію та/або до участі у медіації**, зокрема **обов’язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором по окремих категоріях спорів**.

Під час таких зустрічей:

- сторони спору мають отримати повну інформацію про процедуру, її принципи, переваги, роль медіатора та сторін медіації
- має відбуватися оцінка спору на медіабельність (допустимість/доцільність проведення медіації).

В теорії цей етап зазвичай називають “премедіація” – етап, на якому сторони отримують повну інформацію про процедуру та здатні зробити усвідомлений вибір щодо свого входження в медіацію чи ні. Це свого роду тестування сторонами та медіатором можливості розпочати процедуру медіації – під час такої зустрічі вони ще не мають розуміння чи буде розпочато процедуру. Таку модель називають “opt-in”.

Як видно з аналізу досвіду європейських країн, **існують різні підходи** до запровадження обов’язкових зустрічей з питань медіації:

- зустрічі можуть відбуватися виключно в досудовому порядку, або ще й на ранніх стадіях судового провадження;
- зустрічі можуть проводитися медіатором або спеціально підготовленим працівником суду чи іншого органу влади;
- метою зустрічі може бути виключно надання інформації про медіацію, або ще й оцінка медіабельності спору;
- за результатами зустрічі сторони можуть виявити бажання розпочати процедуру медіації (opt-in), або зустріч фактично є першою медіаційною сесією та сторони можуть відмовитися від подальшої участі в медіації (opt-out).

Однак, в незалежності від підходу – проведення таких зустрічей дозволяє забезпечити дотримання принципу інформованої згоди сторін на участь у медіації та добровільності щодо входження до процедури медіації.

За результатами проведеного дослідження, експерти дійшли висновку що на даному етапі розвитку системи АВС, в Україні доцільно розмежувати два види зустрічей:

- 1. Інформаційні зустрічі з питань альтернативного врегулювання спорів.** Вказані зустрічі можуть проводитися працівником суду чи органу влади, що має відповідну підготовку. Під час таких зустрічей громадяни мають можливість отримати інформацію щодо можливих альтернативних способів врегулювання спору, в тому числі шляхом медіації, отримати підтримку в обранні можливого альтернативного способу врегулювання спору та допомогу у виборі відповідного місця звернення (наприклад, допомога у пошуку медіатора). Участь в таких зустрічах має бути добровільною. Відвідання зустрічі може відбуватися за рекомендацією судді.
- 2. Інформаційно-оціночні зустрічі з медіатором.** Вказані зустрічі мають проводитись медіатором. Під час таких зустрічей громадяни мають можливість отримати повну інформацію щодо медіації, зрозуміти сутність та особливості процедури,

а медіатори здійснюють оцінку доцільності та можливості проведення медіації в даному конкретному випадку (оцінка медіабельності). За загальним правилом, участь в таких зустрічах є добровільною, але по певних категоріях спорів сторони спору зобов'язані їх відвідати до звернення до суду. Відвідання зустрічей може відбуватися за рекомендацією судді.

На практиці, проведення ІОЗМ, як передумови початку процедури медіації, дуже поширено в Україні. Тож питання полягає саме у наданні обов'язковості таким зустрічам по певним категоріям спорів, як передумови звернення до суду з відповідним позовом. Конституція України допускає можливість запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спору у випадках, визначених законом (ст.124).

Під час проведеного опитування було виміряно ставлення респондентів до запровадження обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором. Результати продемонстрували наступне:

Існує багато факторів, що мають бути враховані при запровадженні обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором для того, щоб вони не стали перешкодою на шляху доступу до правосуддя, зокрема:

- **доступність** (доступність ІОЗМ, як з точки зору вартості процедури, так і територіальної досяжності, можливість участі в ІОЗМ в тих же територіально досяжних умовах, що мали б місце у випадку звернення до суду).
- **поінформованість** (постійна інформаційна та просвітницька робота з громадянами, представниками адвокатської спільноти, суддями тощо з метою формування обізнаності про можливість вибору між судовим процесом, медіацією, або іншою альтернативою).
- **якість** (релевантна підготовка медіаторів, що відповідає прийнятним стандартам, наявність етичних орієнтирів та стандартів практики, певної шкали оцінки якості та механізму оскарження дій/бездіяльності медіатора,).

Запровадження ІОЗМ має відбуватися поступово та виважено, з урахуванням можливих ризиків та вжиттям заходів до їх мінімізації. Слід розпочати з обмеженого кола категорій спорів з поступовим їх розширенням після здійснення моніторингу застосування ІОЗМ та практичного доведення ефективності обов'язкових ІОЗМ.

За результатами проведеного опитування були окреслені зокрема наступні **можливі ризики запровадження обов'язкових ІОЗМ:**

- *затягування часу сторонами.* Може бути мінімізовано шляхом встановлення граничних строків тривалості таких зустрічей та самої медіації.
- *недоступність для вразливих та малозабезпечених категорій населення.* Може бути уникнено шляхом запровадження механізмів, подібних механізму доступу до БВПД, що здійснюється на базі системи безоплатної правової допомоги, а також через удосконалення механізму надання соціальної послуги медіації;
- *відсутність територіально доступних та придатних місць для проведення таких зустрічей.* Може бути вирішено шляхом впровадження програм присудової медіації з відкриттям кімнат медіації у будівлях суду (подібно тому, як це сьогодні організовано в пілотних судах у м. Одеса) та використанням наявної інфраструктури системи безоплатної правової допомоги;
- *недостатня кількість медіаторів.* Безумовно, що запровадження ІОЗМ може відбутися тільки за умови наявності достатньої кількості медіаторів в усіх регіонах та населених пунктах України. Для цього попередньо має бути проведена робота з формування інтерактивної мапи медіаторів з прив'язкою до територіального розташування судів.
- *відсутність механізму оплати послуг медіатора.* Може бути вирішено шляхом розробки відповідного механізму оплати послуг медіаторів для вразливих категорій населення (з передбаченням відповідних витрат у бюджеті), а також в межах існуючого порядку надання соціальної послуги медіації. Інші особи оплачуватимуть послуги медіатора самостійно.

Наведений перелік ризиків не є вичерпним, але, безумовно, кожен з них може бути усунений чи мінімізований завдяки комплексному та системному підходу до запровадження обов'язкових ІОЗМ.

Отже, є багато питань, що мають бути обмірковані та вирішені для забезпечення ефективного функціонування інституту обов'язкових ІОЗМ напередодні їх запровадження. В той же час, необхідність запровадження ІОЗМ є очевидною – це сприятиме **підвищенню поінформованості населення з питань медіації та забезпечить можливість усвідомленого вибору шляху врегулювання спору його сторонами.**

КАТЕГОРІЇ СПОРІВ, ЗА ЯКИМИ ДОЦІЛЬНО ЗАПРОВАДИТИ ОБОВ'ЯЗКОВІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОЦІНОЧНІ ЗУСТРІЧІ З МЕДІАТОРОМ

Як вбачається з результатів дослідження та проведеного опитування, доцільність запровадження обов'язкових ІОЗМ базується на позитивному європейському досвіді та має значну підтримку в Україні як з боку медіаторів, так і з боку представників різних правових професій.

При цьому, як зазначалося вище, **запровадження ІОЗМ має відбуватися поступово**. Тому, на даному етапі важливо визначити категорії цивільних та господарських спорів, у яких запровадження обов'язкових ІОЗМ є найбільш доцільним. Такі категорії, умовно розподілені експертами на категорії *першого етапу запровадження* та *категорії другого етапу запровадження*. Для визначення переліку таких категорій спорів, експертами комплексно аналізувались поширеність випадків примирення, важливість збереження стосунків для сторін спору, потенційний ефект від вдалої медіації, обсяг необхідних змін до законодавства, а також статистичні дані щодо кількості відкритих судових проваджень за такими категоріями спорів.

І етап:

а) Цивільні спори, що виникають із сімейних відносин.

Кількість спорів за цією категорією є однією з найбільших у цивільній юрисдикції. За даними звітності за 2020 рік (Звіти судів першої інстанції за формами № 1-г та № 1-ц), протягом звітного періоду з приводу сімейних спорів до місцевих загальних судів надійшло **174 864** позовних заяв (**з 520 786 загальної кількості позовів**).

Медіація у сімейних спорах довела свою ефективність, як в Україні, так і за її межами. Як показує напрацьована практика, сімейні спори (особливо щодо дітей) є найбільш емоційно чутливими, болючими та руйнуючими. Важко переоцінити користь мирного врегулювання для спорів, що стосуються інтересів дитини. Врегулювання шляхом медіації спорів щодо місця проживання дитини, утримання дитини, порядку участі батьків у вихованні та спілкуванні з дитиною тощо, дозволяє уникнути психологічного травмування дитини, максимально врахувати її інтереси, зберегти нормальні стосунки між батьками. В той же час, звернення до медіації у таких категоріях спорів не є достатньою мірою поширеним (навіть попри існуючу співпрацю медіаторів та Центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді, Служб у справах дітей, Системи Безоплатної правової допомоги у різних регіонах України). Тому впровадження обов'язкових ІОЗМ може істотно змінити цю ситуацію на кращу. Така зустріч дозволить сторонам сімейних спорів отримати інформацію про медіацію та усвідомити наявність іншої більш "екологічної" альтернативи для врегулювання наявного спору з витрачанням менших ресурсів (часових, фінансових, психологічних).

За результатами аналізу досвіду примирення (у тому числі, шляхом медіації) у сімейних спорах та кращих європейських практик, **рекомендується запровадження обов'язкових ІОЗМ щодо наступних категорій спорів:**

- поділ майна подружжя;
- про стягнення аліментів;
- про визначення місця проживання дитини;
- про встановлення порядку участі батьків у вихованні та спілкуванні з дитиною;
- про надання дозволу на виїзд неповнолітньої дитини за межі України.

При цьому, законодавцем обов'язково **мають бути передбачені виключення**, що дозволятимуть звернутися до суду без відвідування ІОЗМ – *наприклад, у випадках домашнього насильства.*

б) Господарські спори, що виникають із корпоративних відносин

Спори, які виникають із корпоративних відносин, є особливими, адже виникають вони між партнерами, які у минулому змогли домовитись та розпочати спільний бізнес.

Наявність спору серед засновників (учасників) бізнесу зазвичай негативно впливає на сам бізнес та може призвести, як до зниження прибутковості, так і до повного його руйнування. Через гласність судового розгляду, факт звернення до суду неодмінно призводить до поширення інформації про наявність внутрішніх проблем в організації, чим можуть скористатися конкуренти. Саме тому, конфіденційна процедура медіації є більш безпечною для репутації та реальною альтернативою судовому розгляду. На жаль, переважна більшість представників бізнесу не поінформовані про існування такого способу вирішення спорів, як медіація та одразу йдуть до суду.

З цих причин запровадження у цій категорії спорів обов'язкової інформаційно-оціночної зустрічі з медіатором перед зверненням до суду, є гарним способом формування культури позасудового вирішення корпоративних спорів.

В 2020 році до господарських судів надійшло 1 827 позовних заяв цієї категорії. Звісно у масштабах загальної кількості справ, це невеликий відсоток, але якщо подивитись на це питання під іншим кутом, ми можемо говорити зовсім про інші показники та чинники. 1 827 осіб могло б отримати шанс “екологічно” та конструктивно вирішити спір, зберегти нормальні відносини, уникнути додаткових фінансових витрат, зберегти репутацію, можливо зберегти бізнес, або, навпаки, швидко припинити його та розпочати новий.

Безумовно, існуватимуть певні ризики, пов'язані з недобросовісністю намірів однієї із сторін конфлікту, яка може погодитися на медіацію з метою отримання додаткового часу для виведення активів. В той же час, у іншої сторони є певні процесуальні можливості забезпечення таких ризиків – наприклад, забезпечення позову до подання позовної заяви.

Отже, рекомендується запровадження обов'язкових ІОЗМ щодо наступних категорій корпоративних спорів:

- про оскарження рішень загальних зборів учасників товариств, органів управління;

- про визнання недійсними установчих документів, внесення змін до них;
- пов'язані з діяльністю органів управління товариства;
- пов'язані з правами на акції, частку у статутному капіталі;
- про визнання недійсними господарських договорів, пов'язаних з реалізацією корпоративних прав.

в) Цивільні та господарські спори, що виникають із правочинів, зокрема, договорів.

Вказана категорія є найбільшою за кількістю позовних заяв, що надходять до суду, як у цивільній, так і у господарській юрисдикціях. Так, за статистичними даними звітності за 2020 рік (Звіти судів першої інстанції за формами № 1-г та № 1-ц), кількість позовних заяв за цією категорією, що надійшли протягом звітного періоду до суду, складає:

48 672 з 87 820 у господарській юрисдикції
178 528 з 520 786 у цивільній юрисдикції

Характерною особливістю цієї категорії спорів є те, що сторони сьогоденного спору, ще вчора були партнерами у пошуку взаємоприйнятних істотних умов договору (правочину). Завжди легше “домовлятися на березі”, в тому числі і щодо прийнятного для сторін договору способу врегулювання спору у разі його виникнення у майбутньому.

Сьогодні більшість договорів містить положення про те, що *у разі виникнення спору сторони докладатимуть зусиль до вирішення його шляхом переговорів, а звернення до суду відбудеться у разі неможливості примирення шляхом переговорів*. Але таке положення зазвичай не виконується – сторонам під час конфлікту (особливо якщо відбулося його посилення (ескалація) складно сісти за стіл переговорів, вони перестають чути та розуміти один одного, намагаються відстояти власні позиції будь-якою ціною, часто концентруються на пошуку та покаранні винного. Крім того, в процесуальному законодавстві відсутня норма, яка б дозволяла суду залишити позов без розгляду, у разі невиконання домовленості щодо спроби врегулювати спір мирним шляхом. На практиці майже неможливо перевірити чи дійсно сторони доклали зусиль для вирішення спору шляхом переговорів до подання позову.

Проте, якщо сторони включатимуть в договори не загальне положення про переговори, а більш конкретне положення про медіацію, то завдяки участі медіатора шанси на досягнення порозуміння значно підвищуються. Медіатор допомагає налагодити комунікацію, почути та усвідомити інтереси один одного, змінити перспективу з минулого (пошук винного) на майбутнє (пошук взаємоприйнятного варіанту вирішення ситуації). В той же час, існує можливість підтвердити факт спроби вирішити спір шляхом медіації – участь в ІОЗМ, що може бути підтверджена медіатором.

Тому **включення медіаційного застереження у договори має стати загально-прийнятною практикою**. Набагато легше домовитися та узгодити деталі можливого майбутнього звернення до медіації, коли сторони є партнерами, а не ворогами.

По суті, домовленість між сторонами щодо врегулювання існуючих чи майбутніх конфліктів шляхом медіації може бути оформлена не лише у вигляді медіаційного

застереження в договорі, але й у формі окремої угоди. Важливим є той факт, що сторони свідомо обирають для себе такий шлях вирішення.

***медіаційна угода** — угода сторін про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між сторонами у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають такі правовідносини договірний характер або ні, за допомогою медіації. Медіаційна угода може бути укладена як медіаційне застереження в договорі або окрема письмова угода. (Проект закону про медіацію № 3504 від 19.05.2020)*

З урахуванням вищевикладеного, **експерти дійшли висновку щодо доцільності внесення змін до ГПК України та ЦПК України в контексті передбачення такої підстави для залишення позову без розгляду, як наявність укладеної між сторонами медіаційної угоди та заперечень відповідача проти вирішення спору в суді.** Подібне положення сьогодні є в процесуальних кодексах відносно арбітражної угоди та угоди про передання спору на вирішення третейського суду (п.6 ч.1 ст. 257 ЦПК України та п.7 ч.1 ст. 226 ГПК України). Така норма залишить за сторонами вибір способу врегулювання спору, в той же час, певною мірою забезпечить виконання досягнутої домовленості щодо врегулювання спору шляхом медіації у разі його виникнення.

Наявність медіаційної угоди зобов'язує сторони відвідати ІОЗМ, але не може зобов'язати до участі в медіації – добровільність є абсолютним принципом участі в медіації та запорукою її успішності.

Експерти вважають такі зміни найбільш оптимальним кроком до надання обов'язковості ІОЗМ, адже сторони попередньо самостійно про це домовились. Суд лише перевіряє наявність такої домовленості та у випадку її недотримання залишає позов без розгляду. Наявність таких процесуальних норм надає вагомості добровільним домовленостям щодо досудового порядку врегулювання спору, адже зобов'язує сторони спору надати докази спроби врегулювання спору шляхом медіації у досудовому порядку.

Перевагами такого підходу є:

- залишення добровільної основи ініціації медіації;
- медіаційна угода, зазвичай, укладається до виникнення спору, в такому разі сторонам легше узгодити порядок вирішення потенційного спору у майбутньому та визначитися, куди звертатися (до якого медіатора чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації);
- медіаційна угода може бути укладена у будь-яких правовідносинах незалежно від того, чи мають такі правовідносини договірний характер або ні. Таким чином розширюється коло категорій спорів за якими суд може перевірити підтвердження спроби медіації;
- потрібні незначні зміни до процесуального законодавства, що будуть подібні наявним нормам щодо інших способів АВС (арбітраж та третейський суд).

При цьому важливо розуміти, що такі процесуальні зміни не будуть сприяти підвищенню обізнаності населення про існування медіації, адже працюватимуть лише у випадках

наявності медіаційної угоди – тобто коли сторони вже обізнані про існування такої процедури та свідомо обрали медіацію в якості можливого способу вирішення майбутнього спору.

Безспірно, ключову просвітницьку роль мають відігравати нотаріуси, адвокати та корпоративні юристи, які під час укладення договорів мають інформувати клієнтів про можливість включення медіаційного застереження. Існує багато варіантів типових медіаційних застережень. Сторони можуть використати один із запропонованих типових варіантів, або розробити власне формулювання.

“Сторони погоджуються, що будь-які спори, які впливають з цього договору або стосуються нього, будуть вирішуватися ними шляхом медіації.”

“Сторони домовились, що будь-які спори, які виникають у зв’язку з виконанням, порушенням, припиненням або недійсністю даної Угоди, до звернення до суду, спробують вирішити за допомогою процедури медіації із залученням медіатора _____(ПІБ медіатора)_____ (або медіатора з _____(назва організації)_____).”

г) Інші категорії цивільних та господарських спорів за рекомендацією судді.

Пропонується наділити суддів господарської та цивільної юрисдикції повноваженням на власний розсуд рекомендувати сторонам судового провадження відвідати ІОЗМ з можливістю оголошення перерви у підготовчому засіданні.

Така пропозиція базується на результатах дослідження досвіду європейських країн, опитуванні та обговореннях з суддями. Судді як професіонали, що постійно працюють з різноманітними спорами, здатні оцінити шанси на вирішення спору мирним шляхом з урахуванням сутності спору, обставин справи та особистісних характеристик сторін спору. Тому, доцільно щоб у підготовчому засіданні суддя був наділений правом рекомендувати сторонам судового провадження відвідати ІОЗМ, якщо вважатиме це за доцільне.

На даному етапі не вбачається обґрунтованим обмежувати суддів визначенням переліку категорій, в яких може бути надана така рекомендація, адже вона не носитиме обов’язкового характеру для сторін. Суддя просто створить сприятливі умови для примирення, а саме:

- надасть коротку інформацію про існування такої альтернативи (може бути надано інформаційний буклет з медіації чи пам’ятка щодо можливості примирення);
- виступить ініціатором примирення (часто жодна зі сторін не готова бути ініціатором, бо це може бути сприйнято іншою стороною як слабкість правової позиції);
- надасть час для прийняття сторонами рішення щодо можливої участі в медіації шляхом оголошення перерви у підготовчому засіданні (час для відвідування ІОЗМ).

Важливо передбачити можливість збору кількісних та якісних показників щодо рекомендації сторонам судового провадження відвідати ІОЗМ – за якими категоріями

спорів рекомендують; якій кількості сторін рекомендовано; яка кількість сторін відвідала ІОЗМ; яка кількість сторін розпочала участь в медіації; яка кількість медіацій завершилась домовленостями сторін тощо. Всі ці відомості будуть аналізуватися та стануть підґрунтям для переходу на другий етап.

II етап:

Цей етап характеризуватиметься *розширенням кола категорій спорів, за якими участь в ІОЗМ буде передумовою звернення до суду*. Пропонується, що перелік таких категорій спорів базуватиметься на всебічному аналізі досвіду I етапу запровадження обов'язкових ІОЗМ. В тому числі на даних щодо результатів рекомендації судів сторонам відвідати ІОЗМ.

Потрібно буде визначитися, чи доцільно розширювати перелік категорій за якими ІОЗМ є обов'язковими, або більш ефективним буде трансформування рекомендації судді відвідати ІОЗМ на зобов'язання сторін відвідати ІОЗМ. Найкращою особливістю такого підходу є те, що суддя має можливість оцінити ситуацію, перш ніж зобов'язати сторони відвідати ІОЗМ. Тобто існує певна гнучкість – не всі підряд категорії справ, а лише ті, де суддя вбачатиме доцільність.

Крім того, відповідно до рекомендації CEPEJ¹² пропонується на другому етапі не обмежуватися стадією підготовчого засідання та надати повноваження судді направити сторони на ІОЗМ на більш пізніх стадіях судового процесу. Це цілком відповідатиме положенням процесуального законодавства щодо права сторін укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу та сприяння суддею примиренню сторін під час розгляду справи по суті.

У разі наділення суддів правом направляти на обов'язкові ІОЗМ, в процесуальному законодавстві має бути чітко визначений вичерпний перелік категорій спорів.

На другому етапі доцільно вести мову про розширення запровадження обов'язкових ІОЗМ наступними категоріями спорів:

Цивільна юрисдикція

Спори, що виникають із відносин спадкування

Спори, що виникають із трудових правовідносин

Спори, що виникають із житлових відносин

Спори щодо прав інтелектуальної власності

Спори про захист немайнових прав фізичних осіб

Спори про недоговірні зобов'язання (зокрема щодо відшкодування шкоди)

Спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів»

Господарська юрисдикція:

Спори щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності

Спори щодо захисту ділової репутації

Спори щодо недоговірних зобов'язань (зокрема про відшкодування шкоди).

---

¹² para 4.2.2. European Handbook for Mediation Lawmaking, adopted at the 32th plenary meeting of the CEPEJ (2019)9 <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>

IV. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Здійснивши аналіз законодавства, кращих європейських практик, загальноукраїнського досвіду, експерти дійшли наступних висновків та рекомендацій.

1. Сучасний етап розвитку медіації в Україні характеризується *потребою у вжитті заходів з підвищення поінформованості населення про медіацію та впровадження стимулювання сторін спору до вирішення спору шляхом медіації.*

2. Медіація довела свою ефективність щодо широкого спектру цивільних та господарських спорів та дозволяє сторонам зберегти ресурси (час, грошові кошти) та стосунки. Тому *важливо, щоб сторони спору знали про існування медіації як альтернативи судовому розгляду, розуміли її сутність та особливості, були здатні оцінити переваги медіації для вирішення наявного спору та могли зробити усвідомлений вибір способу врегулювання свого спору.* Від якості інформування про медіацію залежить, чи готові будуть сторони скористатися нею для вирішення свого спору.

3. Одним з найбільш ефективних та швидких способів сприяння поширенню медіації є надання обов'язковості зустрічам сторін з медіатором задля отримання ними повної інформації про медіацію та оцінки спору на медіабельність. Рекомендована назва таких зустрічей – **інформаційно-оціночна зустріч з медіатором (ІОЗМ).**

4. Вимога відвідати **ІОЗМ не є порушенням принципу ефективного судового захисту** (ст.6 та ст.13 ЄКПЛ) за умови дотримання критеріїв, наведених у рішеннях CJEU (C-317/08 to C-320/08 *Alassini and Others and the judgement of 14 June 2017 in case C-75/16 Menini and Rampanelli v. Banco Popolare Società Cooperativa*)¹³. Під час цієї зустрічі сторони можуть отримати інформацію з перших рук і зрозуміти суть процесу, що дозволяє сторонам прийняти обґрунтоване рішення, чи є медіація підходящим способом вирішення їх спору.

5. Запровадження обов'язкових ІОЗМ *не є порушенням принципу добровільності медіації*, адже за кожною із сторін спору зберігається право зробити усвідомлений вибір щодо доцільності своєї участі в процедурі медіації в подальшому.

6. Запровадження обов'язкових ІОЗМ має відбуватися виважено задля мінімізації можливих ризиків. Попередньо мають бути створені умови для запровадження обов'язкових ІОЗМ. Зокрема, потрібно подбати про:

- територіальну доступність ІОЗМ та медіації для громадян
- фінансову доступність ІОЗМ та медіації для вразливих верств населення (оплата послуг медіатора державою)
- наявність інформаційних матеріалів для сторін спору на ресурсах та в приміщеннях органів влади

¹³ para 4.2.1 European Handbook for Mediation Lawmaking, adopted at the 32th plenary meeting of the CEPEJ (2019)9 <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>

- навчання суддів, працівників суду та інших стейкхолдерів з питань інформування про медіацію
- наявність достатньої кількості медіаторів у всіх регіонах та населених пунктах України
- забезпечення якості послуги медіації.

7. Запровадження обов'язкових ІОЗМ має бути **забезпечено внесенням змін до ГПК України, ЦПК України та інші нормативно-правові акти**, а також **розробкою механізму забезпечення доступу до обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей** з медіатором (суди, БПД, соціальні служби). Зміни до законодавства мають **передбачати виключення з загальних вимог щодо необхідності проведення обов'язкових ІОЗМ по певним категоріям спорів до звернення до суду** (наприклад, у випадках домашнього насильства). Важливо також визначити, що буде вважатися належним доказом для підтвердження участі в ІОЗМ.

8. Доцільно дослідити та використати досвід організації **присудової медіації** в Волинській та Одеських областях, в тому числі досвід організації роботи кабінетів медіації у Господарському суді Одеської області, Південно-західному апеляційному господарському суді, Київському районному суді м. Одеси та Приморському районному суді м. Одеси. Також доцільно взяти за основу існуючі напрацювання щодо інформаційних матеріалів з питань медіації для відвідувачів цих судів.

9. **Запровадження обов'язкових ІОЗМ має відбуватися поступово** – спочатку у обмеженій кількості категорій спорів, з поступовим їх розширенням. Окрім, визначення категорій спорів, у яких доцільно запровадити обов'язковий досудовий порядок врегулювання (спори за участю дітей, корпоративні спори тощо), пропонується максимально використати добровільну основу ініціації медіації – проведення ІОЗМ є обов'язковим у випадках, коли сторони про це домовились (запровадження підстав для залишення позову без розгляду у разі, якщо між сторонами укладено угоду про врегулювання спору шляхом медіації (медіаційна угода/медіаційне застереження)). Також вбачається за доцільне **надати суддям право рекомендувати сторонам на ранній стадії судового процесу відвідати ІОЗМ з оголошенням перерви у підготовчому засіданні**. Задля мінімізації зловживань щодо затягування часу – пропонується подбати про **встановлення граничних часових обмежень тривалості ІОЗМ та медіації**, а також періоду протягом якого мають відбутися ІОЗМ.

10. Запровадження обов'язкових ІОЗМ має супроводжуватися потужною **інформаційною кампанією та навчанням для представників різних правових професій**. Судді, адвокати, нотаріуси та інші правники відіграють важливу роль у вихованні культури мирного врегулювання спорів. Отже, вони повинні мати знання, розуміти особливості та бути здатними проінформувати сторону (сторін) спору про альтернативні способи врегулювання спорів, в тому числі сутність та переваги медіації.

11. Потрібно передбачити **фінансові стимули забезпечення участі сторін в ІОЗМ** (наприклад, покладення судових витрат на сторону, що ухилилася від відвідування обов'язкової ІОЗМ).

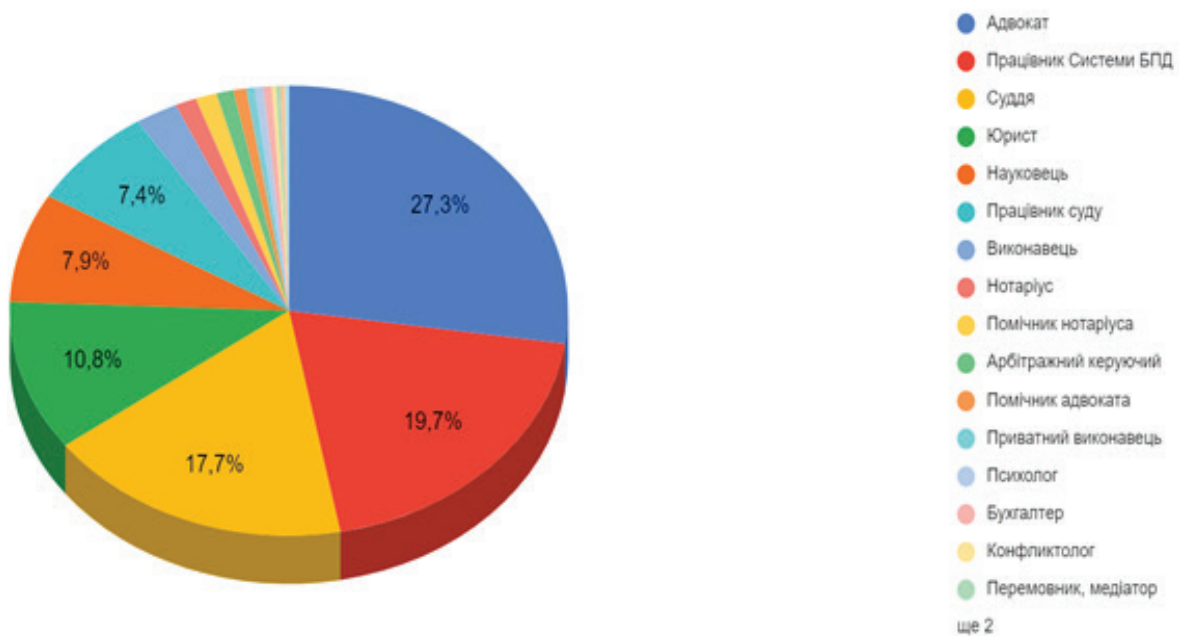

12. Окрему увагу має бути приділено питанню **ведення статистики**. Це стосується, як удосконалення існуючого статистичного обліку в судах в контексті збору даних щодо примирення та звернення до процедури врегулювання спору за участю суді, так і запровадження знеособленого обліку щодо ІОЗМ (кількість рекомендацій від суду, кількість досягнутих домовленостей тощо).

13. При **розробці механізму забезпечення доступу до ІОЗМ**, важливо взяти до уваги поточну судову реформу та подбати, щоб запровадження обов'язкових ІОЗМ не призвело до додаткового істотного навантаження на судову систему.

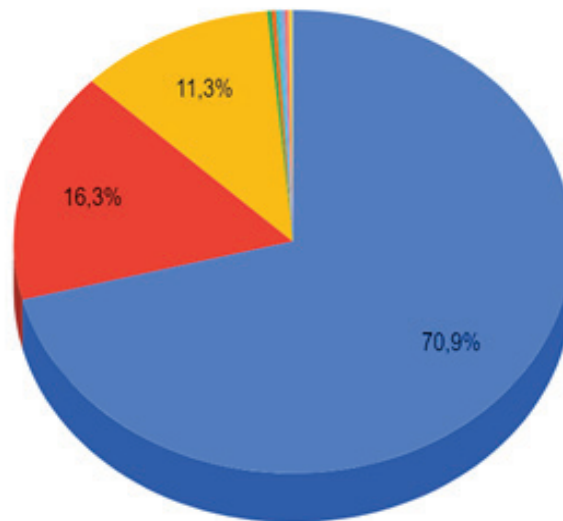
РЕЗУЛЬТАТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОПИТУВАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ У ДІАГРАМАХ

Яка Ваша основна професія/місце роботи?

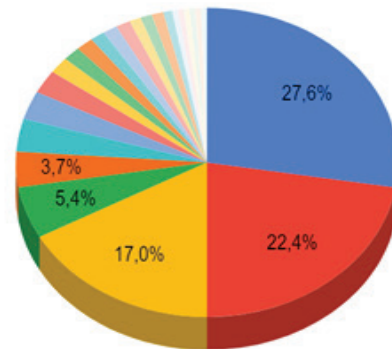

Чи є Ви медіатором?

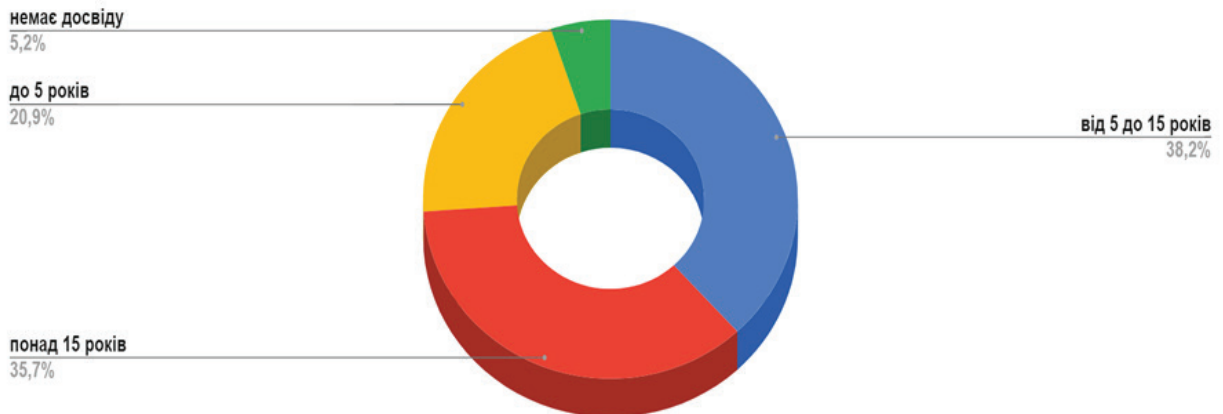

- Ні
- Так. Маю відповідну підготовку, але не практикую
- Так. Практикую
- В межах застосування процедури врегулювання спору за участю судді
- Двічі практикував
- Не маю відповідної підготовки, але в роботі застосовую медіацію для допомоги сторонам конфлікту про аналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить усіх учасників конфлікту
- Практикую медіацію без підтвердженого статусу медіатора
- Проводжу процедуру врегулювання спору за участю судді
- Проходила курси підвищення кваліфікації з питань медіації

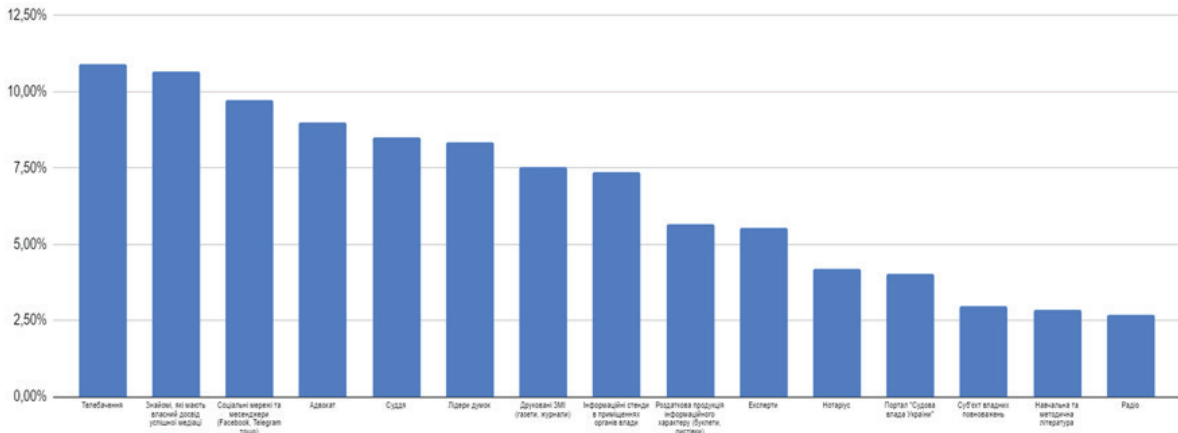
Регіон, у якому Ви проживаєте

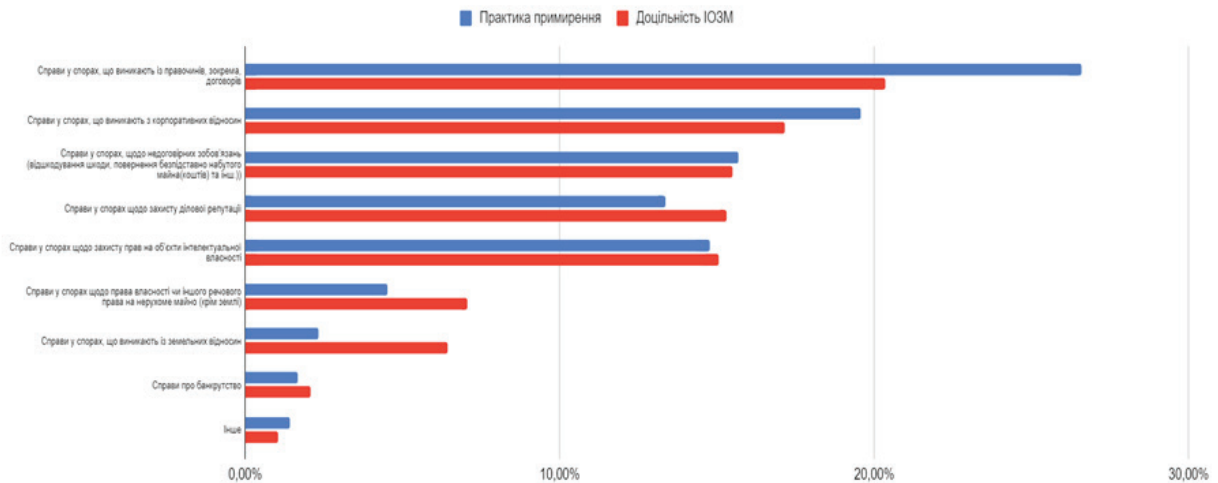
Яким є Ваш професійний досвід?

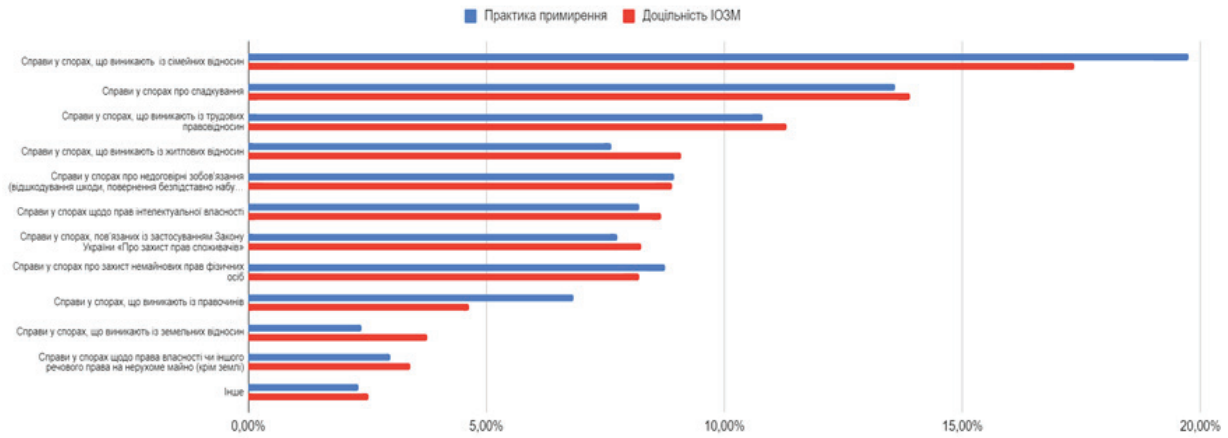
Яке на Вашу думку джерела інформації є найбільш ефективним/авторитетним для формування розуміння/підвищення поінформованості/просування медіації для населення?

Інформація щодо примирення сторін та доцільності запровадження ІОЗМ за категоріями господарських спорів

Інформація щодо примирення сторін та доцільності запровадження ІОЗМ за категоріями цивільних спорів

Ставлення до запровадження обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором за шкалою від 0 до 3 (0 - недоцільно, 3 - без цього медіація не отримає розвитку)

